

HODNOTOVÁ ORIENTÁCIA DARCOV KRVI

Eva Hruščová

Abstrakt

Štúdia bola zameraná na zisťovanie hodnotovej orientácie darcov krvi. Cieľom práce bolo zisťovanie rozdielov v jednotlivých hodnotových orientáciách medzi darcami a nedarcami krvi, prvodarcami a viacnásobnými darcami. Výskumný súbor tvorilo 142 respondentov, 71 darcov krvi a 71 nedarcov krvi. Ako výskumné nástroje boli použité: demografický dotazník vo verzii pre darcov a nedarcov krvi a Dotazník hodnotovej orientácie PVQ 40. Výsledky výskumu potvrdili rozdiely medzi darcami a nedarcami krvi v hodnotovej orientácii moc a úspech, v prospech nedarcov krvi. V súlade s predpokladmi neboli zistené rozdiely medzi darcami a nedarcami krvi v hodnotových orientáciách: stimulácia, hedonizmus, sebaurčenie, tradícia, konformita a bezpečie. Nepotvrdili sa rozdiely medzi prvodarcami a viacnásobnými darcami v hodnotovej orientácii benevolencia a univerzalizmus.

Kľúčové slová: hodnotová orientácia, darcovstvo krvi

VALUE ORIENTATION OF BLOOD DONORS

Abstract

This study was focused on research of the value orientation of blood donors. The aim of this work is to find out the differences in separate value orientations between donors and non-donors, first-time donors and multiple donors. One hundred and forty-two respondents participated in the survey, namely seventy-one blood donors and seventy-one non-donors. A demographic questionnaire for blood donors and non-donors and a PVQ 40 questionnaire of value orientation was used as research tools. The results confirmed the differences towards power and success value orientations between donors and non-donors. As was assumed, the differences between the donors and non-donors in regard to stimulation, hedonism, self-determination, tradition, conformance, and safety value orientations were not confirmed. The differences between first-time donors and multiple donors in benevolence and universalism value orientations were not confirmed.

Keywords: *value orientation, blood donation*

Došlo do redakcie: 30. 12. 2013

Schváleno k publikaci: 10.10.2014

Úvod

Krv je považovaná za najvzácnejšiu tekutinu prúdiacu v ľudskom tele. Je nenahraditeľná, jej zloženie je unikátne a nikdy jej nie je nazvyš. Rozhodnutie darovať krv má nesmierny význam. Darcov krvi nikdy nie je dosť a ich potreba v spoločnosti neustále narastá. Mnohé štúdie sa zameriavajú na zisťovanie demografických faktorov, ktoré predisponujú jedincov k tomu, aby sa stali darcami krvi. Skúma sa osobnosť darcov krvi, ich životná spokojnosť alebo motivácia, no neprikladá sa veľký dôraz skúmaniu hodnotovej orientácie darcov krvi. Podrobnejšie skúmanie a poznanie charakteristík darcov krvi, a teda v neposlednom rade aj ich hodnotovej orientácie, je mimoriadne dôležité pre vytváranie kampaní oslovenia a získavania darcov krvi a taktiež pre motivovanie prvodarcov k viacnásobným odberom.

Schwartzova teória hodnôt

N. Izdenczyová (2008) definuje hodnotovú orientáciu ako preferenciu hodnotových typov, teda hodnôt, ktoré vytvárajú každý hodnotový typ. V štúdiu vychádzame zo Schwartzovej teórie hodnotových typov, avšak prikláňame sa k používaniu pojmu hodnotová orientácia. Izdenczyovej definícia hodnotovej orientácie zdôvodňuje naše rozhodnutie.

S. H. Schwartz (1992) definuje hodnoty ako žiaduce transsituačné ciele, ktoré sa líšia vo významnosti a slúžia ako hlavné princípy v živote jedinca a skupiny. Hodnoty sa od seba odlišujú kľúčovým obsahovým aspektom, teda motivačným cieľom, ktorý vyjadrujú. Ľudia implicitne rozlišujú 10 hodnotových typov pri posudzovaní ich dôležitosti ako hlavných zásad vo svojom živote. Podrobnejší prehľad jednotlivých hodnotových typov a hodnôt, ktoré zahŕňa každý typ, uvádzame v tabuľke 1.

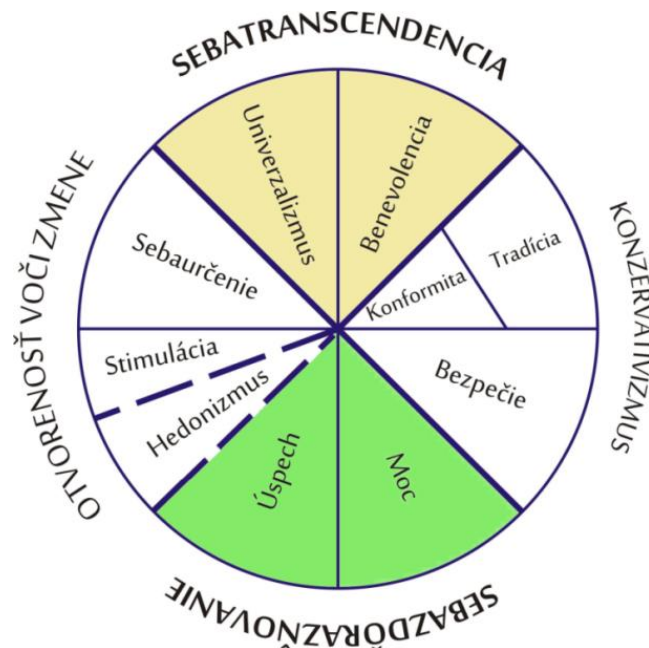
Tabuľka 1 Hodnotové typy a hodnoty reprezentujúce jednotlivé typy (Schwartz, Bilsky, 1994)

Názvy a definície hodnotových typov	Hodnoty, ktoré zahŕňa každý typ
MOC – sociálny status a prestíž, kontrola a dominancia nad ľuďmi a zdrojmi	Sociálna moc, bohatstvo, autorita
ÚSPECH – osobný úspech prostredníctvom demonštrovania kompetencie podľa sociálnych štandardov	Úspech a dosiahnutie cieľov, schopnosti, ctižiadosť, vplyv, sebarešpekt
HEDONIZMUS – vlastné potešenie, zmyslová príjemnosť	Radosť, užívanie si života
STIMULÁCIA – vzrušenie, výzvy a zmeny v živote	Odvaha, vzrušujúci život, premenlivý život
SEBAURČENIE – nezávislé myslenie a akcia, tvorivosť, výber činnosti, exploračia	Kreativita, sloboda, nezávislosť, zvedavosť, výber vlastných cieľov
UNIVERZALIZMUS – porozumenie, tolerancia, úsilie, ochrana prírody a blahobytu všetkých ľudí	Sociálna spravodlivosť, svetový mier, tolerantnosť, múdrosť, krása sveta, spätosť s prírodou, rovnocennosť
BENEVOLENCIA – ochrana a zvýšenie blahobytu ľudí, s ktorými jedinec udržiava častý osobný kontakt	Ochota, nápomocnosť, zhovievavosť, česťnosť, lojálnosť
TRADÍCIA – rešpekt, záväzok a akceptovanie ideí, ktoré jedinec vyznáva vzhľadom na náboženstvo a tradičnú kultúru	Akceptovanie vlastnej úlohy v živote, rešpektovanie tradícií, pokora, zdržanlivosť, oddanosť presvedčeniam, ktoré vyplývajú z náboženskej viery
KONFORMITA – sebaovládanie, vyhýbanie sa porušovaniu sociálnych noriem	Poslušnosť, sebadisciplína, zdvorilosť, úcta k starým ľuďom a rodičom
BEZPEČIE – harmónia, stabilita a bezpečie spoločnosti	Bezpečie rodiny, národná bezpečnosť, čistota, sociálny poriadok

S. H. Schwartz (1992) vníma súbor všetkých desiatich typov ako celku v kruhovej štruktúre (obr. 1). V jeho modeli sú kolektivistické hodnoty, ktoré presadzujú nadindividuálne záujmy, umiestnené v pravej časti a individualistické hodnoty, ktoré presadzujú záujmy jednotlivca, v ľavej časti. V kruhovom modeli si niektoré hodnoty navzájom odporujú (napr. benevolencia a moc) a iné sú kongruentné (napr. konformita a bezpečie). Za najviac kompatibilné sú považované príbľhé hodnotové typy. So zväčšujúcou sa vzdialenosťou kompatibilita klesá a stúpa konfliktovosť. P. Kavalír (2005) vysvetľuje Schwartzove myšlienky tvrdením, že čím bližšie sú dva hodnotové typy v kruhu, tým je ich motivačný cieľ podobnejší. Čím vzdialenejšie sú dva typy hodnôt, tým je ich motivácia antagonistickejšia. Hodnotové typy vytvárajú dve dimenzie. Podľa S. H. Schwartz (1992) v prvej dimenzii stoja oproti sebe póly sebatranscendencia versus sebazdôrazňovanie. Pól sebatranscendencia konštituuje hodnoty benevolencia a univerzalizmus, ktoré podnecujú transcenciu jedinca k niečomu nadindividuálnemu. V opozícii k nim stoja hodnoty moc a úspech, ktoré podnecujú sebazdôrazňujúce ciele a tvoria druhý pól. V druhej dimenzii sú rozlišované taktiež dva póly. Pól ochrana statusu quo, teda konzervativizmus, ktorý zahŕňa hodnoty – konformita, tradícia a bezpečie, a pól otvorenosť voči zmene, ktorý zahŕňa hodnoty – sebaurčenie a stimulácia. Hedonizmus stojí v kruhovom modeli samostatne, pretože v sebe zahŕňa elementy sebazdôrazňovania aj otvorenosti voči zmene.

Každý jedinec disponuje odlišnou hierarchiou hodnôt. Dôležitosť, ktorú ľudia pripisujú jednotlivým hodnotovým typom odráža ich pripravenosť vzdať sa niečoho v istej oblasti, aby získali viac v oblasti inej (Schwartz, 1996; in Izdenczyová, 2008).

Rozhodli sme sa vychádzať zo Schwartzovho modelu hodnôt, nakoľko v komparácii s Rokeachovým alebo Sprangeorvým modelom, Schwartzov model hodnôt ma kruhovú štruktúru a vysvetľuje nielen hierarchické vzťahy medzi hodnotami. Existencia Schwartzovho modelu bola empiricky potvrdená (Faff, 2013; Schwartz, 1992).

Obrázok 1

Kruhový model hodnôt (Schwartz, 1992)

Hodnotová orientácia darcov krvi

Mnohé zo štúdií v oblasti darcovstva krvi sa zaoberajú predikciou správania darcov krvi na základe demografických údajov ako je vek, vzdelanie (Bosnes, Aldrin, Heier, 2005; Lemmens et al., 2009), hmotnosť a ich BMI index (Hong, Loke, 2011) alebo subjektívna pohoda (Hinrichs et al., 2007). Niektoré práce poskytujú indície pre vyvodenie hypotéz týkajúcich sa hodnotovej orientácie darcov krvi aj napriek faktu, že štúdie ktoré by priamo skúmali túto problematiku sme nenašli.

D. Balliet et al. (2008) sa vo svojej štúdií zameral na skúmanie vzťahu medzi Schwartzovými desiatimi hodnotovými typmi a individuálnymi rozdielmi v empatii. Predpokladal, že vlastnosť empatie bude mať silne pozitívny vzťah s hodnotovým typom benevolencia a silne negatívny vzťah s hodnotovým typom úspech. Hypotézy sa preukázali ako signifikantne významné, empatia silne pozitívne korelovala s benevolenciou a silne negatívne korelovala s úspechom. Výskum bol zrealizovaný na vzorke 284 študentov manažmentu na štátnej univerzite vo Washingtone. Jedným z dôvodov prečo sme sa rozhodli poukázať na výsledky tohto výskumu je aj fakt, že autori definujú empatiu ako prediktor pomáhajúceho správania.

Taktiež S. Hitlin (2003) na základe svojej štúdie tvrdí, že hodnoty pozdĺž sebazdôrazňovacej a sebatranscendentnej dimenzie sú signifikantnými prediktormi identity dobrovoľníka, teda aj darcu krvi.

K. P. H. Lemmens et al. (2005) skúmal koreláty zámeru mladých ľudí, nedarcov krvi¹, stať sa darcom krvi. Výskumný súbor tvorilo 311 respondentov – 22 registrovaných darcov krvi (v práci sa nimi autori nezaoberali); 192 respondentov, ktorí nikdy nerozmýšľali o možnosti stať sa darcom krvi a 83 respondentov, ktorí majú silný zámer stať sa darcom krvi. Výsledky výskumu preukázali, že vnímaná vlastná účinnosť („self-efficacy“), postoj a osobné morálne normy sú signifikantnými korelátmi zámeru nedarcov krvi stať sa darcami krvi. Nedarcovia krvi, ktorí mali vysoký zámer stať sa darcami krvi, skórovali vo vnímanej vlastnej účinnosti („self-efficacy“) signifikantne vyššie ako jedinci, ktorých zámer stať sa darcom krvi bol nízky. Jedinci s vysokým zámerom stať sa darcom krvi mali pozitívnejší postoj k darcovstvu krvi. U jedincov s nízkym zámerom bol postoj k darcovstvu krvi neutrálny. Jedinci s vysokým zámerom mali taktiež silnejšie subjektívne osobné morálne normy ako jedinci s nízkym zámerom stať sa darcami krvi. Rozhodli sme sa poukázať na výsledky tohto výskumu, nakoľko autori skúmali osobné morálne normy respondentov prostredníctvom ich odpovedí na položky typu: „Cítim morálnu povinnosť darovať krv“ alebo „cítim osobnú zodpovednosť darovať krv.“ Tieto otázky považujeme za príbuzné benevolencii a univerzalizmu.

G. Godin et al. (2007) sa zaoberali skúmaním determinánt opakovaného darcovstva krvi. Autori sa zaoberali skúmaním determinánt, ktoré po 6 mesiacoch od odberu vedú viacnásobných darcov krvi k ich ďalšiemu odberu a prvodarcov k ich druhému odberu. Výskumný súbor tvorilo 2231 darcov krvi (2070 viacnásobných darcov krvi a 161 prvodarcov). Výsledky výskumu preukázali ako signifikantné determinanty opakovaného darcovstva krvi vek a zámer darovať krv, a to u oboch skupín. Ako signifikantné determinanty opakovaného darcovstva krvi v skupine viacnásobných darcov krvi sa preukázali: vnímaná kontrola správania, predpokladaná ľútosť (snaha vyhnúť sa negatívnemu pocitu, ak po intervale 6 mesiacov jedinec nepríde darovať krv) a morálne normy (internalizácia osobných hodnôt). Darcovstvo krvi je podľa autorov považované za morálne správanie, ktoré je spájané s osobnými hodnotami.

B. N. Sojka a P. Sojka (2008) a T. C. Bednall a L. L. Bove (osobná komunikácia via mail, 20. október 2011) sa zhodujú v názore, že významnými motívmi, ktoré vedú ľudí k tomu, aby sa stali darcami krvi, sú: pomoc druhým v zmysle altruizmu, pomoc rodine a priateľom a vplyv priateľov. Nižšia signifikantnosť bola zistená pri motívoch: pocit morálnej povinnosti a náboženská viera. Prekážkami, ktoré bránia jedincom, aby sa stali darcami sú: strach z ihiel a bolesti. Nižšia signifikantnosť bola zistená pri motívoch: lenivosť, nedostatok informácií o darcovstve a zlé

¹ Jedná o voľný preklad z anglického non-donor (jedinec, ktorý nikdy nedaroval krv).

skúsenosti priateľov.

Cieľ výskumu a výskumné hypotézy

Cieľom práce bolo zisťovanie hodnotovej orientácie darcov krvi. Zisťovali sme rozdiely medzi darcami a nedarcami krvi, v jednotlivých hodnotových orientáciách. Zaoberali sme aj skúmaním rozdielov vo vybraných hodnotových orientáciách medzi prvodarcami a viacnásobnými darcami krvi. Z dôvodu dokreslenia skúmanej problematiky sme poukázali aj na motívy, ktoré vedú jedincov k tomu, aby sa stali darcami krvi a prekážky, ktoré bránia nedarcom krvi, aby sa stali darcami krvi.

Predpokladali sme štatisticky významné rozdiely medzi darcami a nedarcami krvi v hodnotovej orientácii benevolencia a univerzalizmus, v prospech darcov krvi. Predpokladali sme štatisticky významné rozdiely medzi darcami a nedarcami krvi v hodnotovej orientácii moc a úspech, v prospech nedarcov krvi. Ďalej sme predpokladali, že sa nepotvrdia štatisticky významné rozdiely medzi darcami a nedarcami krvi v hodnotových orientáciách sebaurčenie, stimulácia, hedonizmus, tradícia, konformita a bezpečie. Predpokladali sme štatisticky významné rozdiely medzi prvodarcami a viacnásobnými darcami krvi v benevolencii a univerzalizme, v prospech viacnásobných darcov krvi.

Výskumná vzorka a výskumné nástroje

Výskumný súbor tvorilo spolu 142 respondentov, študentov vysokých škôl v Prešove a Košiciach. Výskumnú skupinu darcov krvi tvorilo 71 respondentov – 39 žien a 32 mužov. Vekové rozpätie v skupine bolo od 18 do 27 rokov a priemerný vek bol 21,62. Jedinci zaradení do výskumnej skupiny darcov krvi museli spĺňať podmienku minimálne jednej účasti na darovaní krvi a museli byť študentmi vysokej školy. Výskumnú skupinu darcov krvi sme rozdelili do kategórií podľa počtu odberov na prvodarcov (absolvovaný 1 odber krvi) a viacnásobných darcov (absolvované minimálne dva odbery krvi). Výskumnú skupinu darcov krvi sme získali príležitostným výberom na transfúznej stanici a na akciách darovania krvi, ktoré organizoval Slovenský Červený kríž. Darcov krvi sme získali aj využitím lavínového výberu, teda nominovaním osôb už známymi prípadmi.

Keďže sme sa zamerali na vysokoškolských študentov, kontrolnú skupinu sme získali príležitostným výberom na vysokých školách vo východoslovenskom kraji na Slovensku. Po zozbieraní údajov ju pôvodne tvorilo 83 respondentov. Z dôvodu zabezpečenia ekvivalentnosti skupín sme z kontrolnej skupiny vylúčili 12 žien, ktoré aj napriek inštrukcii, uviedli zhoršený zdravotný stav ako dôvod, pre ktorý sa nestali dárkyňami krvi. Vylúčením časti respondentov sme dosiahli zhodu v premennej rod. Kontrolnú skupinu nedarcov krvi, podobne ako výskumnú skupinu darcov tvorilo spolu 71 respondentov, z toho 39 žien a 32 mužov. Vekové zloženie skupiny bolo od 19 do 26 rokov a priemerný vek v skupine bol 21,77. Do kontrolnej skupiny sme zaradili jedincov, ktorí spĺňali dve podmienky, a to: byť študentom vysokej školy a byť nedarcom krvi. Nedarcu krvi sme definovali ako jedinca, ktorý nikdy nedaroval krv, teda ani raz sa nezúčastnil darovacieho procesu. Je zrejmé, že nedarcovia, ktorí by v prípade dobrého zdravotného stavu darovali krv, sa orientujú v kruhovom modeli hodnôt na pól sebatranscendencie rovnako ako darcovia krvi. Aby sme kontrolovali vplyv tejto vonkajšej premennej, rozhodli sme sa eliminovať ju z výskumu stanovením kritéria. Do kontrolnej skupiny sme teda zaradili len tých jedincov, ktorí nie sú darcami krvi z iných ako zdravotných dôvodov.

Základné údaje o respondentoch ako je rod, vek a študijné zameranie sme získali administrovaním demografického dotazníka. Verzia pre darcov krvi obsahovala aj otázky, ktoré sa

týkali motivácie k ich prvému darcovstvu a počtu darovaní krvi. Darcom krvi bola položená otázka: „Čo Vás motivovalo k prvému odberu krvi?“ Respondenti si mohli vybrať z 8 možností odpovedí a bolo možné označiť aj viac odpovedí, a to: výzva Transfúznej stanice SR, Slovenského Červeného kríža, výzva v médiách, škole; moji priatelia, súrodenci, rodičia sú darcami krvi; pomoc iným; niekto z mojej rodiny, priateľov alebo známych potreboval krv; pocit morálnej povinnosti; motivácia k darcovstvu krvi pramenila z môjho náboženského vyznania; darcovstvom krvi som získal peniaze, zdravotnú prehliadku, poznanie krvnej skupiny, ospravedlnenku v práci alebo v škole; iné. Verzia pre nedarcov krvi obsahovala otázku, ktorá bola zameraná na zisťovanie dôvodov, na základe ktorých jedinci nikdy nedarovali krv. Nedarcom krvi bola položená otázka: „Z akých dôvodov nie ste darcom krvi?“ Respondenti mohli označiť aj viac odpovedí. Vybrať si mohli z 9 možností odpovedí, a to: Strach z ihiel, bolesti; strach z krvi, pohľadu na krv; nedostatok času, nie je možné uvoľniť sa z práce popri štúdiu, školy; lenivosť; mám málo informácií o darcovstve krvi, miesto odberu, priebeh darovacieho procesu, výhody a nevýhody darcovstva krvi; doteraz som nebol oslovený Národnou transfúznou službou SR, Slovenským Červeným krížom, aby som sa stal darcom krvi; priatelia mali zlú skúsenosť s darovaním krvi; darcovstvo krvi nie je v súlade s mojimi hodnotami alebo náboženstvom.

Hodnotovú orientáciu respondentov sme zisťovali použitím dotazníka hodnotovej orientácie PVQ 40 (Portraits Value Questionnaire 40), ktorého autorom je Schwartz. Pomocou dotazníka je možné stanoviť dôležitosť, ktorú skúmaná osoba pripisuje každému z 10 hodnotových typov, teda každej z hodnotových orientácií. PVQ 40 obsahuje 40 položiek (subškála moc je syténá 3 položkami, úspech 4 položkami, hedonizmu 3 položkami, stimulácia 3 položkami, sebaurčenie 4 položkami, univerzalizmus 6 položkami, benevolencia 4 položkami, tradícia 4 položkami, konformita 4 položkami, bezpečie 5 položkami), ktoré majú podobu krátkych verbálnych opisov rôznych ľudí. Každý opis obsahuje ciele a želania osoby, ktoré sa spájajú s dôležitosťou jednej z 10 hodnotových orientácií. Pri každej položke, teda opise osoby, respondent odpovedá na otázku: „Ako veľmi sa na Vás podobá táto osoba?“ Hodnotová orientácia respondenta na jednotlivé hodnotové typy je odvodená od jeho hodnotenia miery podobnosti s jednotlivými opísanými osobami. Z dôvodu štatistického spracovania údajov sa prevádza výpoveď respondenta o podobnosti s opísanými osobami do 6 – bodovej škály, kde 1 prislúcha hodnoteniu „vôbec nie je ako ja“ a 6 hodnoteniu „je úplne ako ja“ (Schwartz, 1996; in Izdenczyová, 2008). Z metodologického hľadiska bola predmetom diskusie problematika prekladu dotazníka a relevantnosti položiek pre rôzne kultúry. Bardi a Schwartz (in Kavalír, 2005) negujú spomínanú kritiku. Autori poukazujú na univerzálnosť a potvrdenie navrhnutej štruktúry na dostatočnom počte reprezentatívnych súborov. Hodnoty Cronbachovej alfy jednotlivých subškal PVQ 40, zistené v nami realizovanom výskume: moc 0,78; úspech 0,85; hedonizmus 0,79; stimulácia 0,75; sebaurčenie 0,56; univerzalizmus 0,71; benevolencia 0,67; tradícia 0,58; konformita 0,66; bezpečie 0,63.

Výsledky

Pre testovanie významnosti rozdielov medzi skupinou darcov a nedarcov krvi v hodnotových orientáciách sme vzhľadom na povahu a rozloženie údajov použili t-test pre dva nezávislé výbery. Na základe údajov uvedených v tabuľke 2 možno konštatovať štatisticky významné rozdiely (na hladine významnosti $p < 0,05$) medzi darcami a nedarcami krvi v hodnotových orientáciách moc a úspech. Na základe porovnania priemerov možno konštatovať, že nedarcovia krvi skórovali v oboch hodnotových orientáciách signifikantne vyššie ako darcovia krvi. Nedarcovia krvi teda vo vyššej miere preferujú hodnotovú orientáciu moc a úspech ako darcovia krvi.

Tabuľka 2 Výsledky t-testu a priemerné hodnoty pre hodnotovú orientáciu moc a úspech u darcov a nedarcov krvi

Hodnotová orientácia		n	M	SD	F	tkrit.	df	sign.	Cohen's d
Moc	Darcovia krvi	71	9,14	3,64	1,039	3,172	140	0,020	-0,53
	Nedarcovia krvi	71	11,04	3,50					
Úspech	Darcovia krvi	71	16,01	4,54	0,678	2,208	140	0,029	-0,37
	Nedarcovia krvi	71	17,59	3,94					

Z výsledkov, ktoré uvádzame v tabuľke 3 vyplýva, že nie sú štatisticky významné rozdiely (na hladine významnosti $p < 0,05$) medzi darcami a nedarcami krvi v hodnotových orientáciách sebaurčenie, stimulácia, hedonizmus, tradícia, konformita a bezpečie.

Tabuľka 3 Výsledky t-testu a priemerné hodnoty pre hodnotovú orientáciu sebaurčenie, stimulácia, hedonizmus, tradícia, konformita, bezpečie u darcov a nedarcov krvi

Hodnotová orientácia	Skupina	n	M	SD	F	tkrit.	df	sign.	Cohen's d
Sebaurčenie	Darcovia krvi	71	18,34	2,69	0,574	1,689	140	0,093	-0,28
	Nedarcovia krvi	71	19,13	2,87					
Stimulácia	Darcovia krvi	71	12,02	3,60	3,873	0,784	140	0,434	-0,13
	Nedarcovia krvi	71	12,45	3,01					
Hedonizmus	Darcovia krvi	71	12,85	3,47	0,903	0,690	140	0,491	-0,12
	Nedarcovia krvi	71	13,23	3,08					
Tradícia	Darcovia krvi	71	15,03	3,70	0,170	-0,815	140	0,416	0,13
	Nedarcovia krvi	71	14,52	3,71					
Konformita	Darcovia krvi	71	17,01	3,55	0,000	-0,911	140	0,364	0,15
	Nedarcovia krvi	71	16,46	3,64					
Bezpečie	Darcovia krvi	71	19,94	4,25	0,101	1,167	140	0,245	-0,20
	Nedarcovia krvi	71	20,79	4,38					

Výsledky výskumu poukazujú na fakt, že nie sú štatisticky významné rozdiely (na hladine významnosti $p < 0,05$) medzi výskumnou skupinou darcov krvi a kontrolnou skupinou nedarcov krvi v hodnotovej orientácii benevolencia a univerzalizmus (tabuľka 4).

Tabuľka 4 Výsledky t-testu a priemerné hodnoty pre hodnotovú orientáciu benevolencia a univerzalizmus u darcov a nedarcov krvi

Hodnotová orientácia	n	M	SD	F	tkrit.	df	sign.	Cohen's d
----------------------	---	---	----	---	--------	----	-------	-----------

Benevolencia	Darcovia krvi	71	18,39	2,79	2,055	-1,526	140	0,129	0,25
	Nedarcovia krvi	71	17,58	3,54					
Univerzalizmus	Darcovia krvi	71	26,38	4,53	0,428	-0,956	140	0,341	0,16
	Nedarcovia krvi	71	25,62	4,93					

Nezistili sme štatisticky významné rozdiely (na hladine významnosti $p < 0,05$) medzi prvodarcami a viacnásobnými darcami v celkovej miere hodnotovej orientácie benevolencia a univerzalizmus (tabuľka 5).

Tabuľka 5 Výsledky t-testu a priemerné hodnoty pre hodnotovú orientáciu benevolencia a univerzalizmus u prvodarcov a viacnásobných darcov krvi

Hodnotová orientácia		n	M	SD	F	tkrit.	df	sign.	Cohen's d
Benevolencia	Prvodarcovia	23	18,18	2,68	0,402	-0,428	69	0,670	-0,10
	Viacnásobní darcovia	48	18,48	2,86					
Univerzalizmus	Prvodarcovia	23	26,59	4,19	0,554	0,261	69	0,795	0,07
	Viacnásobní darcovia	48	26,28	4,72					

V tabuľke 6 uvádzame deskriptívne údaje týkajúce sa odpovedí výskumnej skupiny darcov krvi v oblasti ich motivácie k prvému darcovstvu krvi. V tabuľke 7 uvádzame deskriptívne údaje týkajúce sa odpovedí nedarcov krvi v oblasti dôvodov prečo sa nestali darcami krvi.

Tabuľka 6 Výskumná skupina darcov krvi zoskupená do kategórií podľa motivácie k prvému darovaniu (n=71)

Motivácia	n
Výzva Transfúznej stanice SR, Slovenského Červeného kríža, výzva v médiách, škole	19
Moji priatelia/ súrodenci/ rodičia sú darcami krvi	24
Pomoc iným	45
Nieko z mojej rodiny, priateľov alebo známych potreboval krv	1
Pocit morálnej povinnosti	7
Motivácia k darcovstvu krvi pramenila z môjho náboženského vyznania	4
Darcovstvom krvi som získal/a peniaze, zdravotnú prehliadku, poznanie krvnej skupiny, ospravedlnenku v práci alebo v škole	9
Iné	3
Spolu	112

Tabuľka 7 Výskumná skupina nedarcov krvi podľa dôvodov pre nedarovanie krvi (n=71)

Dôvody	n
Strach z ihliel, bolesti	21
Strach z krvi, pohľadu na krv	17
Nedostatok času /nie je možné uvoľniť sa z práce popri štúdiu, školy/	14
Lenivosť	15
Mám málo informácií o darcovstve krvi /miesto odberu, priebeh darovacie procesu, výhody a nevýhody darcovstva krvi/	8
Doteraz som nebol oslovený Národnou transfúznou službou SR /Červeným krížom/, aby som sa stal darcom krvi	8
Priatelia mali zlú skúsenosť s darovaním krvi	2
Darcovstvo krvi nie je v súlade s mojimi hodnotami alebo náboženstvom	0
Iné	20
Spolu	105

Diskusia

Zamerali sme sa na zisťovanie rozdielov medzi darcami a nedarcami krvi v jednotlivých hodnotových orientáciách. Potvrdila sa hypotéza, v ktorej sme predpokladali štatisticky významné rozdiely medzi darcami a nedarcami krvi v hodnotovej orientácii moc a úspech, v prospech nedarcov krvi. Nedarcovia krvi v porovnaní s darcami preferujú vo väčšej miere hodnotovú orientáciu moc, ktorá je definovaná prostredníctvom hodnôt bohatstvo, autorita, kontrola nad ľuďmi a zdrojmi, a tiež hodnotovú orientáciu úspech, ktorá zahŕňa hodnoty ctižiadostivosť, sebarešpekt a vplyv. Naše zistenia sú v súlade so zisteniami výskumu D. Ballieta et al. (2008), v ktorom empatia korelovala silne negatívne s úspechom.

Taktiež sa potvrdila hypotéza, v ktorej sme predpokladali, že sa nepotvrdia rozdiely medzi skupinami v hodnotových orientáciách sebaurčenie, stimulácia, hedonizmus, tradícia, konformita a bezpečie. Hypotézu sme formulovali na základe Schwartzovho modelu hodnôt (spomínané hodnoty nepatria do sebatrancendentnej dimenzie, teda nie sú prediktormi identity dobrovoľníka a nie sú ani v opozícií k benevolencii a univerzalizmu). Na základe týchto zistení v nasledujúcom skúmaní danej problematiky, nepovažujeme za potrebné zaoberať sa spomínanými hodnotami v súvislosti s darcovstvom krvi.

Ďalšia hypotéza bola zameraná na rozdiely medzi darcami a nedarcami krvi v hodnotových orientáciách benevolencia a univerzalizmus. Predpokladali sme, že darcovia krvi budú vo väčšej miere preferovať dané hodnotové orientácie ako nedarcovia. Túto hypotézu sme nepotvrdili, no je potrebné spomenúť, že priemerné hodnoty darcov krvi v celkovej miere benevolencie aj univerzalizmu boli vyššie ako priemerné hodnoty nedarcov krvi, avšak tieto rozdiely neboli štatisticky významné. Na základe výsledkov výskumu možno poukázať na fakt, že nie sú rozdiely

medzi darcami a nedarcami krvi v preferencii hodnotovej orientácie benevolencia a univerzalizmus. Je teda pravdepodobné, že darcovia krvi významne nepreferujú hodnoty pozdĺž sebatranscendentnej dimenzie v porovnaní s nedarcami krvi.

Naše zistenia sú v rozpore s výsledkami výskumu D. Ballieta et al. (2008), v ktorom empatia silne pozitívne korelovala s benevolenciou, pričom autori definovali empatiu ako prediktor pomáhajúceho správania. Aj napriek faktu, že autori považovali empatiu za prediktor pomáhajúceho správania, priamo neskúmali benevolenciu a univerzalizmus v súvislosti s darcovstvom krvi. Nejednotnosť skúmaných premenných vo výskume D. Ballieta et al. a v nami realizovanom výskume, považujeme za jeden z možných dôvodov nepotvrdenia hypotézy.

Výsledky výskumu nepotvrdili hypotézu, v ktorej sme predpokladali rozdiely medzi prvodarcami a viacnásobnými darcami v celkovej miere benevolencie a univerzalizmu. Na základe týchto zistení možno tvrdiť, že to či darca krvi daruje krv viacnásobne alebo len raz nemá súvislosť s preferenciou benevolencie a univerzalizmu jedincom, nakoľko sa nepotvrdili štatisticky významné rozdiely medzi prvodarcami a viacnásobnými darcami v daných hodnotových orientáciách. Tieto zistenia sa nezhodujú s výsledkami G. Godina et al. (2007), ktoré poukázali na signifikantnosť morálnych noriem ako determinát opakovaného darcovstva krvi. Chceli by sme poukázať na nejednotnosť premenných v nami realizovanom výskume a výskume G. Godina et al., čo považujeme za jeden z možných dôvodov nepotvrdenia hypotézy.

Podľa Schwartz (1992) hodnoty vyjadrujú určitý motivačný cieľ, ktorým sa od seba odlišujú. Z tohto dôvodu sme považovali za potrebné poukázať aj na motívy darcov krvi k ich prvému odberu ako aj dôvody, prečo nedarcovia nikdy nedarovali krv. Motiváciu k prvému odberu a prekážky darcovstva krvi sme zisťovali prostredníctvom otázky s viacerými možnosťami odpovede. V nami realizovanom výskume darcovia krvi na otázku: „Čo Vás motivovalo k prvému odberu krvi?“ najčastejšie uvádzali: pomoc inými; moji priatelia, súrodenci, rodičia sú darcami krvi; výzva Transfúznej stanice SR, Slovenského Červeného kríža, výzva v médiách, škole. B. N. Sojka a P. Sojka (2008) sa vo svojej štúdií taktiež zamerali na skúmanie motivácie k prvému odberu. Výsledky ich štúdie preukázali motívy – pomoc iným, vplyv priateľov a pomoc rodine – ako tie, ktoré najviac vedú ľudí k tomu, aby sa stali darcami krvi. Tieto výsledky sa zhodujú s výsledkami nášho výskumu, s výnimkou kategórie pomoc rodine, ktorú v našej štúdií nahradil motív výzva transfúznej stanice. Prekážky, ktoré bránia jedincom, aby sa stali darcami krvi, ktoré uvádzali nedarcovia krvi v štúdií B. N. Sojku a P. Sojku, sa opäť vo väčšine zhodujú s výsledkami nami realizovaného výskumu. Najčastejšie uvádzanými dôvodmi nedarovania krvi v oboch štúdiách bol strach z krvi a strach z ihel a bolesti. V našej štúdií dominovala aj kategória „iné“, v ktorej nedarcovia uvádzali vlastné špecifické dôvody, pre ktoré sa nestali darcami krvi ako napr.: „nie je to strach, skôr rešpekt,“ alebo „bojím sa pocitu, že by sa objem mojej krvi znížil“ a pod. Primárne sme sa nezaoberali skúmaním motivácie darcov a nedarcov krvi a tieto zistenia uvádzame z dôvodu dokreslenia skúmanej problematiky. Avšak tieto zistenia otvárajú cestu nových možností v rámci realizácie výskumu v oblasti motivácie darcov krvi.

Eliminovali sme vplyv vonkajšej premennej (nevhodný zdravotný stav nedarcov krvi), do vzorky sme zaradili len vysokoškolských študentov a snažili sme sa o ekvivalentnosť skupín, avšak výsledky výskumu mohli byť ovplyvnené aj ďalšími ohrozeniami internej validity. Výskumnú skupinu darcov krvi a kontrolnú skupinu nedarcov sme vyrovnali v premennej rod, čím sme dosiahli zhodu v počte mužov a žien v daných skupinách, no aj napriek primárnej snahe sa nám nepodarilo vyrovnáť výskumnú a kontrolnú skupinu z hľadiska študijného zamerania a motivácie k prvému darovaniu. Je pravdepodobné, že študenti humanitných odborov by mohli skórovať v hodnotových orientáciách odlišne ako študenti nehumanitných odborov. Avšak v rámci realizácie výskumu sa nám nepodarilo zabezpečiť výskumný súbor, ktorý by pozostával len zo študentov študujúcich humanitné, resp. nehumanitné odbory. Odporúčaním pre ďalšie výskumy môže byť aj skúmanie vzťahu motivácie darcov krvi a ich preferencie hodnotových orientácií. Je možné, že respondenti, ktorí uviedli motiváciu k prvému odberu - pomoc iným, vo väčšej miere preferujú

hodnotové orientácie pozdĺž sebatranscendentnej dimenzie ako respondenti, ktorí uviedli ako hlavný motív výzvu transfúznej stanice. Tieto aspekty považujeme za jedno z možných alternatívnych vysvetlení našich zistení. Zároveň odporúčame zaoberať sa v nasledujúcich výskumoch aj spomínanými premennými.

Medzi alternatívne vysvetlenia vzťahov medzi premennými zaradzujeme aj vplyv iných nekontrolovateľných premenných. Ako uvádza A. Velehradský et al. (1978) a J. Boroš (2001), na vytváranie hodnotovej orientácie človeka má značný vplyv výchovné prostredie nukleárnej rodiny, sociálne interakcie, príslušnosť jedinca k rôznym skupinám alebo sebvýchova. Príslušnosť k skupine, ktorá sa venuje dobrovoľníckej činnosti, môže mať vplyv na preferenciu hodnotových orientácií pozdĺž sebatranscendentnej dimenzie. Taktiež ak dieťa vyrastá v rodine, v ktorej sú rodičia altruisticky orientovaní a vedú jedinca k dobrovoľníckej činnosti a pomoci druhým, je pravdepodobné, že toto dieťa bude skórovať v univerzalizme a benevolencii vyššie ako dieťa, ktorého rodičia vedú k dosahovaniu úspechu a moci, bez ohľadu na iných. Počas plánovania výskumu sme zvažovali možnosť eliminovania vplyvu týchto premenných. Avšak ich vylúčenie by znamenalo vytvorenie umelých výskumných podmienok, izolovaných od vonkajšieho sveta a administrovanie ďalších dotazníkov, čo by už bolo pre respondentov náročnejšie. Za možné ohrozenie internej validity výskumu považujeme aj miesto zberu údajov, keďže nebolo jednotné pre všetkých respondentov a vlastnosti administrátorov dotazníkov, keďže údaje nezberala jedna osoba. Menšia časť dotazníkov bola administrovaná respondentom sprostredkované a výskumník nemohol dohliadať na priebeh zberu údajov, teda vyplňanie dotazníkov.

Záver

Chceli by sme poukázať na fakt, že aj keď sú dostupné výskumy, ktoré sa zaoberajú demografickými faktormi darcov krvi, ich motívmi k prvému darovaniu, či ich subjektívnou pohodou, k dispozícií je minimum štúdií, ktoré by sa zaoberali hodnotovou orientáciou darcov krvi. Tento výskum teda považujeme za prvú sondu do problematiky hodnotovej orientácie darcov krvi. Výsledky výskumu sa vzťahujú na populáciu vysokoškolských študentov, vo veku 18 – 27 rokov, študujúcich na vysokých školách na Slovensku.

Výsledky výskumu poukazujú na rozdiely v hodnotových orientáciách moc a úspech, v prospech nedarčov krvi. Darcovia krvi, sa teda v menšej miere orientujú na moc a úspech ako nedarcovia krvi a ich motiváciou k prvému odberu je najmä pomoc iným. Tieto poznatky možno využiť v kampaniach, ktoré sú zamerané na oslovenie darcov krvi. Na vysokých školách sú realizované akcie s názvom „Študentská kvapka krvi.“ Na základe výsledkov výskumu odporúčame vyhnúť sa osloveniam a heslám, ktoré zdôrazňujú moc jedinca nad ostatnými. Odporúčame apelovať na význam darčovstva krvi v zmysle pomoci druhým (napríklad na letákoch informujúcich o kvapke krvi uviesť obrázky pacientov, ktorým krv darcov zachránila život).

Nepotvrdili sa rozdiely medzi darcami a nedarcami krvi v hodnotových orientáciách reprezentujúcich sebatranscendentnú dimenziu (benevolencia a univerzalizmus). Odporúčame zvážiť ďalšie skúmanie týchto premenných ako možných prediktorov darčovstva krvi. Výsledky výskumu potvrdili predpoklad, že medzi darcami a nedarcami krvi nie sú rozdiely v stimulácii, sebaurčení, hedonizme, tradícii, konformite a bezpečí. Na základe tohto zistenia odporúčame zvážiť relevantnosť týchto hodnotových orientácií v súvislosti darčovstvom krvi. Nepotvrdili sa rozdiely medzi prvodarcami a viacnásobnými darcami krvi v benevolencii a univerzalizme.

V nadväznosti na ďalšie skúmanie danej problematiky, odporúčame overiť zistenia na vekovo odlišnej populácii a potvrdiť alebo vyvrátiť výskumné zistenia. Taktiež odporúčame zvážiť možnosť zaradenia premenných príslušnosť k skupine, vplyv nukleárnej rodiny a motivácia do výskumu. Navrhujeme realizáciu výskumu, ktorý by zaradil premennú nevhodný zdravotný stav

nedarcov krvi do výskumu. V nami realizovanom výskume sme jedincov s nevhodným zdravotným stavom vylúčili z výskumného súboru. Odporúčame zaoberať sa skúmaním rozdielov vo vybraných hodnotových orientáciách medzi darcami krvi, nedarcami krvi a nedarcami krvi, ktorých zdravotný stav im neumožňuje zúčastniť sa darovacieho procesu. Možnosťou ďalšieho skúmania danej problematiky je aj experimentálne overenie vplyvu letákov na rozhodnutie jedinca stať sa darcom krvi. Ich cieľom je oslovenie nedarcov krvi k odberu, avšak obsahujú obrázky kvapiek krvi. V nami realizovanom výskume nedarcovia krvi uvádzali strach z krvi a pohľadu na krv ako dôvod, ktorý im bráni stať sa darcom krvi.

Literatúra

- Balliet, D., Joireman, J., Daniels, D., & George – Falvy, J. (2008). Empathy and the Schwartz Value System: A Test of an Integrated Hypothesis. *Individual Differences Research*, 6 (4), 269 – 279.
- Boroš, J. (2001). *Základy sociálnej psychológie*. Bratislava: IRIS.
- Bosnes, V., Aldrin, M., & Heier, H. E. (2005). Predicting blood donor arrival. *Transfusion*, 45, 162 – 170.
- Faff, R. (2013). A re-examination of the empirical performance of the Longstaff and Schwartz two-factor term structure model using real yield data. *Australian Journal of Management*, 38 (2), 333 – 352.
- Godin, G., Conner, M., Sheeran, P., Bélanger-Gravel, A., & Germain, M. (2007). Determinants of repeated blood donation among new and experienced blood donors. *Transfusion*, 47, 1607-1615.
- Hinrichs, A., Picker, S. M., Schneider, A., Lefering, R., Neugebauer, E. A. M., & Gathof, B. S. (2008). Effect of blood donation on well-being of blood donors. *Transfusion Medicine*, 18, 40–48.
- Hitlin, S. (2003). Values as the core of personal identity: Drawing links between two theories of self. *Social Psychology Quarterly*, 66 (2), 118 – 137.
- Hong, J., & Loke A. Y. (2011). Hong Kong young people's blood donation behavior. *Asian Journal of Transfusion Science*, 5 (1), 49 – 52.
- Izdenczyová, N. (2008). *Hodnoty a ciele a dôsledky ich kongruencie a inkongruencie pre subjektívnu pohodu*. Prešov: Prešovská univerzita.
- Kavalíř, P. (2005). K problematice výzkumu hodnot a hodnotových preferencií. *Československá psychologie*, 49 (4), 333 – 341.
- Lemmens, K. P. H., Abraham, C., Hoekstra, T., Ruiter, R. A. C., De Kort, W. L. A. M., Brug, J., & et al. (2005). Why don't young people volunteer to give blood? An investigation of the correlates of donation intentions among young non-donors. *Transfusion*, 45 (6), 945 – 955.
- Lemmens, K. P. H., Abraham, C., Ruiter, R. A. C., Veldhuizen, I. J. T., Dehing, C. J. G., Bos A. E. R., & et al. (2009). Modelling antecedents of blood donation motivation among non-donors of varying age and education. *British Journal of Psychology*, 100, 71 – 90.
- Schwartz, S. H. & Bilsky, W. (1994). Values and personality. *European Journal of Personality*, 8, 163 – 181.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theory and empirical tests in 20 countries. *Advances in experimental social psychology*, 25, 1 – 65.

Sojka, B. N., & Sojka, P. (2008). The blood donation experience: self-reported motives and obstacles for donating blood. *Vox Sanguinis*, 94, 56 – 63.

Velehradský, A., Bedrnová, E., Růžička, J., & Tomšík, M. (1978). *Hodnocení a hodnoty v činnosti člověka*. Praha: Nakladatelství Svoboda.

Údaje o autorce

Mgr. Eva Hruščová je internou doktorandkou Inštitútu psychológie, Filozofickej fakulty, Prešovskej univerzity v Prešove. V rámci bakalárskej práce, ktorú vypracovala v roku 2012 sa venovala skúmaniu hodnotovej orientácie darcov krvi. V rámci diplomovej práce overila výsledky bakalárskej práce na výskumnom súbore respondentov vo veku mladšej dospelosti a rozšírila skúmanú problematiku hodnotovej orientácie darcov krvi o premennú osobnosť. V súčasnosti sa venuje výskumu subjektívnych a objektívnych faktorov prežívania nezamestnaných absolventov.

Kontaktné údaje

Adresa: Inštitút psychológie FF PU, Ul. 17. novembra 1, 080 01 Prešov, Slovenská republika
E-mail: ehrušcova@gmail.com

Hruščová, E. (2014). Hodnotová orientácia darcov krvi. *E-psychologie* [online], 8, 3, 1-13 [cit. vložte dátum citovania]. Dostupný z WWW: <<http://e-psycholog.eu/pdf/hruscova.pdf>>. ISSN 1802-8853.